

ELŻBIETA WĘCŁAWOWICZ-BILSKA

Politechnika Krakowska

**MOŻLIWOŚCI ROZWOJU OBSZARÓW
LECZNICTWA UZDROWISKOWEGO W POLSKICH
BIPOLARNYCH UKŁADACH DUŻYCH MIAST
NA TLE TENDENCJI EUROPEJSKICH**

Abstract: It is possible to distinguish three forms of dependences between spas and poles of growth:

- spas can be a pole of growth, while health resorts appear in bi-polar structures
- they can be the only one a pole of growth
- they can be located in area of bi-polar structure influence.

In both latter cases there could appear new conditions suitable for health resorts and bi-polar structures development.

Spatial relations between a health resorts and big cities are dependent on their location in city's structure and this has an influence on theirs maintenance condition. Presented examples, which show three typical forms of connections between European spas and poles of growth exposure interdependencies of their development and space problems.

In Poland, almost 30 per cent of spas are connected with big cities, which have good circumstances for accelerated development. Thus it is necessary to definite directions of their development while taking into consideration all possibilities and opportunities connected with existing health resorts in their areas. It is indispensable to qualify weight of health resort areas in Polish big cities and prepare strategy of their development as well as to design different management plans while planning process should be undertaken not only in administrations border but in all region.

Spośród wielu czynników wpływających na rozwój biegunów wzrostu obok uwarunkowań demograficznych, gospodarczych, funkcjonalnych czy infrastrukturalnych istotną rolę odgrywa jakość prze-

strzeni urbanistycznej, wartości środowiska kulturowego, przyrodniczego, a także obszarów uzdrowiskowych.

Można wyróżnić trzy formy związków założeń uzdrowiskowych związanych z biegunami wzrostu:

- miejscowości, w których istniejące założenia uzdrowiskowe są jednocześnie biegunem wzrostu, zaś w układach bipolarnych tego typu miasta pełnią dwojakie role:
- są jednym z biegunów wzrostu układu,
- znajdują się w polu oddziaływania zespołu bipolarnego.

We wszystkich tych przypadkach mogą zaistnieć nowe warunki rozwoju zarówno miejscowości uzdrowiskowych, jak i samych ośrodków bipolarnych. Korzyści wynikające z takiego sąsiedztwa są bowiem obustronne.

Obecność bieguna wzrostu, zwłaszcza w przypadku rozwoju badań w dziedzinie medycyny może pobudzać rozwój funkcji lecznictwa uzdrowiskowego także przez nowe metody kuracji prowadzone samodzielnie lub kojarzone z innymi działaniami terapeutycznymi. Duża liczba ludności, mieszkańców dużego miasta, spośród której rekrutują się kuracjusze stanowi gwarancję stałego napływu pacjentów także na terapie krótkoterminowe lub realizowane w systemie lecznictwa otwartego. W uzdrowiskach położonych w obszarach oddziaływania bieguna wzrostu zawsze obserwuje się stałą poprawę jakości i wzrost atrakcyjności ich przestrzeni.

Z kolei sąsiedztwo uzdrowiska, otoczonego obszarami chronionymi, oferuje bardziej konkurencyjne warunki rozwoju dla samego ośrodka wzrostu, przez gwarancję jakości środowiska przyrodniczego, a w dobie wzrostu zainteresowania naturalnymi środkami i metodami leczniczymi, stanowi także ofertę specjalistycznych usług, na które ostatnio coraz bardziej wzrasta zapotrzebowanie wśród starzejących się społeczeństw Europy.

Związki przestrzenne wynikające z położenia zdrojowiska lub kąpieliska leczniczego w strukturze aglomeracji

Funkcjonujące w kilkudziesięciu dużych miastach europejskich założenia zdrojowiskowe są różnie położone w układzie przestrzennym miejscowości, podobnie jak odmienny jest ich związek ze strukturą miasta. Wyodrębniono trzy typowe usytuowania zdrojowiska w strukturze dużego miasta i aglomeracji:

- **Założenia zdrojowiskowe położone w strefie śródmiejskiej**, w strukturze silnie zurbanizowanej. Ośrodki lecznictwa balneologicznego są tu kształtowane jako specjalistyczne punkty usług zdrowia, bywają silnie związane ze strukturą miejską lub są przez nią wchłonięte. Głównymi użytkownikami tych przestrzeni są przede wszystkim mieszkańcy miasta, dlatego w głównej mierze uwzględniane są ich potrzeby zarówno w zakresie dostępności do usług, jak i sposobu prowadzenia terapii w systemie uzdrowiskowego lecznictwa otwartego.

Z punktu widzenia przestrzeni miejskiej te ośrodki są założeniami:

- **wkomponowanymi w strukturę śródmiejską** o istotnym znaczeniu formalnym w układzie kompozycyjnym centrum miasta, np. okazały gmach Sofijskich Mineralnych Łaźni, nie mniej reprezentacyjny budynek hotelu Gellerta nad Dunajem w Budapeszcie czy ostatnio rozbudowane kąpielisko Römerbad w Akwizgranie, wszystkie projektowane przez wybitnych architektów;
- **wydzielonymi lub izolowanymi od sąsiedniej struktury**, w przypadku gdy założenia lecznicze otoczone zostały tkanką o funkcji mieszkalnej lub przemysłowej; czasami odgrywają istotną rolę w przestrzennym układzie miasta, jak np. niewielkie zdrojowisko Paracelsus w starym Salzburgu, połączone z sąsiadującym układem terenów zieleni wysokiej tworzonych przez park zdrojowy i ogrody pałacu Mirabell, otwarte widokowo w kierunku wzgórza Mönchsberg stanowią zwarty i czytelny układ zieleni w gęsto zabudowanym fragmencie miasta, podobnie jak zdrojowisko Bad Cannstatt w Stuttgarcie; w Polsce adekwatnym przykładem jest krakowski zakład balneologiczny Mateczny, otoczony dwiema ważnymi arteriami miejskimi z węzłem komunikacyjnym; dzisiaj bez większego znaczenia kompozycyjnego dla dzielnicy Podgórze, lecz ze względu na sąsiedztwo rzeki Wilgi nadal są to wartości możliwe do wykorzystania;
- **zintegrowanymi lub sprzężonymi** z ogólnomiejskim systemem urządzonej zieleni o funkcji wypoczynku, historycznymi założeniami ogrodowymi, terenami wystawowymi i sportowymi, jak np. w zagospodarowanym na cele lecznicze akwizgrańskim ośrodku przy Monheimsallee 5; zespoły leczniczo-sportowo-wypoczynkowe, w Budapeszcie na wyspie Małgorzaty lub parku Városliget, gdzie kąpielisko lecznicze Széchenyi jest jednym z elementów tworzących wielofunkcyjną strukturę złożoną z wesołego miasteczka, cyrku, ogrodu botanicznego i zoologicznego, przestrzeni parkowo-wystawienniczych, obiektów muzealnych oraz reprezen-

tacyjnego placu miejskiego przy pomniku Milenium. Tego typu założenia kreowane z końcem XIX i na początku XX w. istnieją w wielu miastach. Z polskich przykładów podobne, jakkolwiek w znacznie mniejszej skali rozwiązanie reprezentuje zdrojowisko w Inowrocławiu; niektóre z tych założeń są współcześnie kontynuowane i rozwijane, jak np. w Wiesbaden, gdzie historyczne założenie uzdrowiskowe systemem terenów sportowych doliny Rambach połączono z nowym, dużym ośrodkiem leczniczym w rejonie Aukammthal w obszarze zainwestowania miejskiego lub w Stuttgartarcie w sąsiedztwie historycznego systemu królewskich ogrodów i założenia parkowego rezydencji Rosenstein usytuowano dwa miejskie ośrodki zdrojowiskowe – Mineralbader i Leuza.

- **Założenia zdrojowiskowe związane ze strefą peryferyjną** wielkiego miasta, wewnątrz lub na zewnątrz jego granic administracyjnych, najczęściej na styku ze strefą zurbanizowaną, które bardzo często znajdują się w sytuacji przestrzennej:
 - **sprzężenia z obszarami zieleni** lub urządzonymi terenami miejskich parków leśnych, do których bezpośrednio przylegają urządzone i doskonale wyposażone w celu wypoczynku obszary miejskich lasów lub terenów prawnie chronionych ze względu na wartości przyrodnicze (Naturparken, Landschaft Schutzgebiet), Bad Godesberg pod Bonn czy niewielkie zdrojowiska – Górna Bania, Książewo, Bojana położone w strefie podmiejskiej Sofii sąsiadujące z prawnie chronionymi terenami północnych stoków gór Witosza i Liulin;
 - **silnego związania z sąsiadującą strukturą miejską**, np. ośrodek balneologiczny w Debreczynie położony w parku Nagyerdo, z którym bezpośrednio sąsiaduje duży kompleks naukowy Uniwersytetu Lajosa Kossutha wraz z zespołem klinik;
 - **izolowania od otaczającej je tkanki wielkomiejskiej**, funkcjonują najczęściej w sąsiedztwie wieloblokowych struktur mieszkaniowych, jak i przylegają do obszarów użytkowanych przemysłowo; układy lecznicze często z towarzyszącymi im starannie utrzymanymi terenami urządzonej zieleni nie wykazują żadnych związków funkcjonalnych, a w przypadku założeń historycznych, także formalnych z terenami sąsiadującymi, dobrym przykładem są dwa zdrojowiska leżące na peryferiach Miskolca–Tapolca, gdzie podstawowe zabiegi balneolecznice odbywają się w podziemnych grotach, i Lilla-füröd położone na stokach Gór Bukowych, a także zdrojowisko Enghien pod Paryżem częściowo sprzężone z terenami

sportowymi, ale izolowane od otaczających je obszarów rolniczych i podmiejskiej zabudowy, podobnie jak Baden pod Wiedniem, lub podflorenckie Montecatini Terme; z polskich zdrojowisk w podobnej sytuacji znajduje się np. Szczawno-Zdrój otoczone strukturą przemysłowo-mieszkaniową Wałbrzycha, Cieplice Śląskie-Zdrój, a także podwarszawskie zdrojowisko Konstancin połączone administracyjnie w gminę ze wsiami Skolimów i Jeziorna, jak i zdrojowisko Swoszowice, włączone w 1973 r. w terytorium Krakowa.

- **Zdrowiska w strefie wpływu aglomeracji i dużego miasta** to sytuacja przestrzenna najczęściej spotykana w regionie wielu miast europejskich. Można wyróżnić kilka specyficznych sytuacji wynikających z:

- **samodzielności przestrzennej założenia zdrojowiskowego**, jak np. niewielkie założenia jednofunkcyjne, przykładem są ośrodki lecznictwa uzdrowiskowego położone w regionie Moskwy czy Monsummano-Therme pod Florencją.
- **dominującej funkcji obszarów, w których położone jest zdrojowisko**, co dotyczy wielu miast europejskich, w których granicach znajdują się duże tereny o funkcji wypoczynku np. wyspa Ischia w sąsiedztwie Neapolu z licznymi miejscowościami oraz ośrodkami kąpieliskowymi i leczniczymi, regiony wielu miast niemieckich, np. Frankfurt z zespołem uzdrowisk, Bad Homburg, Bad Soden, Bad Vitbel, lub uzdrowiska Bad Schopau, leczące metodą Kneippa i Bad Gottleuba, leżące w strefie wpływu Drezna.

Występują także założenia lecznicze powiązane przestrzennie z różnej wielkości, głównie niewielkimi ośrodkami osadnictwa stałego. Odrębną grupę tworzą zdrojowiska sytuowane w dużych miastach, położonych w obszarach oddziaływania aglomeracji lub wielkiego miasta, w różnych wcześniej wymienionych położeniach i związkach.

W Polsce Krzeszowice w okresie międzywojennym były takim podmiejskim zdrojowiskiem Krakowa, a Truskawiec – Lwowa. Dzisiaj w podobnej sytuacji przestrzennej są Ciechocinek koło Torunia, Nałęczów w regionie Lublina, jakkolwiek ważny w skali kraju, wpływ sąsiedniego dużego miasta jest tu wyraźny. Zaznacza się on okresowym – weekendowym wzrostem liczby kuracjuszy – wczasowiczów, implikujących zwiększenie i wydłużenie pracy różnych zakładów usługowych, a także stałym naciskiem inwestycyjnym w zakresie budownictwa letniskowego.

Stan zachowania założeń zdrojowiskowych w dużych miastach i aglomeracjach jest zróżnicowany i zależy od wielu czynników histo-

rycznych, gospodarczych. estetycznych. Możliwe jest wyodrębnienie następujących postaci zachowania układu uzdrowiskowego:

- założeni zdrojowiskowe zniszczone lub zlikwidowane nie pełniące funkcji leczniczej, których obiekty adaptowane są na różne cele kulturalne, rozrywkowe, itp.;
- założenie reliktowe, niewielkie funkcjonujące jako zakłady lecznictwa otwartego, nierzadko sprowadzone do jednego lub dwóch budynków często związanych z układem zieleni;
- zachowane założenie zdrojowiskowe:
 - a) zdegradowane przez otoczenie,
 - b) zagrożone,
 - c) ustabilizowane o ograniczonym lub bez możliwości rozwoju;
- założenia zdrojowiskowe rozwijane.

Wszystkie spośród wyróżnionych stanów zachowania założenia uzdrowiskowego, prócz założeń zniszczonych, pełniąc różne funkcje w strukturze przestrzennej aglomeracji lub dużego miasta mogą stanowić element atrakcyjności przestrzennej i funkcjonalnej. Zachowane układy przestrzenne i założenia zdrojowiskowe, wznoszone według projektów najlepszych architektów w powiązaniu z dużymi założeniami zieleni w wielu miastach europejskich stanowią dziedzictwo kulturowe. Są one i mogą być jednocześnie wykorzystywane dla promocji oraz zwiększenia atrakcyjności miasta, zarówno jako funkcjonujące założenia o funkcji lecznictwa uzdrowiskowego lub układy przestrzenne jej towarzyszące, jak i przeznaczone na zupełnie inną działalność usługową.

Ukształtowane, duże założenia uzdrowiskowe, z atrakcyjnie zagospodarowanymi obszarami zieleni zawsze stanowiły obszary, w których chętnie przebywali i osiedlali się na stałe przedstawiciele wolnych zawodów, artyści, arystokracja. Stworzona dawniej i kultywowana dzisiaj tradycja zdrojowiskowa, cała otoczką kulturowa tych miejscowości nadal stanowi interesujący atrybut ich atrakcyjności. Nowo powstające obiekty i założenia urbanistyczne kreowane przez największych architektów stanowią dodatkową atrakcję i są gwarancją wysokiej jakości przestrzennej miejscowości.

Rodzaje założeń uzdrowiskowych związanych z biegunami wzrostu

Na podstawie przeanalizowanych około czterdziestu europejskich założeń uzdrowiskowych związanych z dużymi miastami lub ag-

limeracjami za najbardziej adekwatne przykłady związków założeń uzdrowiskowych z biegunami wzrostu uznano:

Założenia uzdrowiskowe położone w obszarze miasta, będącego biegunem wzrostu, jak np. Akwizgran liczący dzisiaj 250 tys. mieszkańców ma dwa duże nowoczesne założenia uzdrowiskowe poza historycznym centrum, w którym prowadzone było lecnictwo uzdrowiskowe od czasów starożytnych. Tymi ośrodkami lecznictwa balneologicznego są położone w centrum miasta:

- założenie Römerbad w historycznym centrum miasta, często przebudowywane i modernizowane także w ostatnich latach, położone w ściśle zabudowanej tkance miejskiej;
- wykreowany na początku XX w. jako ośrodek peryferyjny w północnej części miasta zespół Quellenbad związany z terenami usług specjalistycznych, dzisiaj położony w 200 ha układzie terenów zieleni urządzonej, połączonych z atrakcyjnymi terenami parków sąsiednich wzgórz Salvatorberg i Lousberg;
- zespół Kurgebiet Burtscheid, w południowo-wschodniej części miasta, w otoczeniu ostatnio modernizowanej i przebudowywanej dawnej dzielnicy robotniczej; ostatnio, oprócz tradycyjnie realizowanego lecznictwa w niewielkich pensjonatach działa pięć nowych zakładów leczniczych, takich jak Klinika Rehabilitacyjna i Usprawniająca Schwertbad, Zakład Kąpielowy Goldmuhlen i Prinzen, Lecznica Zdrojowa, Dom Zdrojowy oraz nowoczesny duży obiekt Krajowego Zakładu Ubezpieczeń Prowincji Reńskiej, mieszczący klinikę reumatologiczną z dużym zespołem przyrodolecznictwa i kąpieliskowym; wszystkie ośrodki prowadzące lecnictwo uzdrowiskowe o zróżnicowanym profilu, współpracują z miejscowym uniwersytetem, a zwłaszcza jego wydziałem medycznym.

Skuteczność terapii balneologicznej, wysoka jakość przestrzeni miejskiej, a także duże założenia zieleni parkowej wykreowane na początku ubiegłego wieku w związku z rozbudową uzdrowiska w rejonie Quellenbad, niwelujące uciążliwości dużego miasta, wielowiekowa tradycja lecznictwa uzdrowiskowego związana także z pałacem Karola Wielkiego, stanowią dzisiaj doskonałą reklamę dla uzdrowiska cenionego również w Ameryce Południowej. Obserwowany wzrost usług z zakresu zdrojownictwa jest uwarunkowany także rozwojem licznych kierunków technicznych i medycznych Akwizgrańskiego Uniwersytetu oraz innych szkół wyższych, a także tworzeniu w regionie centrum technologicznego, w którym jednym z kierunków rozwoju jest biegun medycyny i nauk przyrodniczych.

Wybrane przykłady założeń bipolarnych, w którym **jednym z biegunów wzrostu jest uzdrowisko** to przykład największej francuskiej technopolii **Aix-en-Provence–Marsylia** oraz **Wiesbaden** związany z aglomeracją frankfurcką.

Lecznictwo zdrojowiskowe w Aix-en-Provence kontynuuje tradycje historycznego założenia Thermes Sextius, które bezpośrednio jest związane ze staromiejską dzielnicą Aix, a zwłaszcza z wykreowaną w okresie baroku, z inicjatywy archibiskupa Michała Mazarin brata kardynała, dużą, niezwykle piękną dzielnicą rezydencji położoną na południe od Cours Mirabeau–quartier Mazarin. W przeżywającym dzisiaj okres gwałtownego wzrostu gospodarczego mieście eksponuje się elementy dziedzictwa historycznego, które powstały w wyniku rozwoju kultury zdrojowej – Quartier Mazarin, a także całą tradycję związaną z życiem i malarstwem Cézanne’a i twórczością Vasarely’ego. Dzisiaj funkcja balneoterapeutyczna jest zdominowana przez rozwijające się działalności: turystyczno-kulturalną, szkolnictwa akademickiego zdynamizowaną rozbudową w latach 60. XX w. marsylskiego uniwersytetu, nauki oraz produkcji opartej na zaawansowanych technologiach.

Miasto jest nadal ważnym ośrodkiem turystycznym i kulturalnym o skali międzynarodowej.

W związku z tym także przestrzenie związane z lecznictwem uzdrowiskowym traktowane są jako obszary znumifikowanej tradycji, jakkolwiek sam proces leczniczy oferujący szeroki zestaw usług prowadzony jest na wysokim poziomie z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć naukowych i urządzeń najnowszej generacji.

Lokalizacja i rozwój bieguna technologicznego w Aix zapoczątkowany w latach 60. XX w. był warunkowany także jakością przestrzeni miejskiej, jej wysoką atrakcyjnością estetyczną i historyczną.

Powojenne realizacje nowych założeń urbanistyczno-architektonicznych w mieście są autorstwa najznakomitszych architektów, m.in. F. Pouillona i G. Candilisa, projekt modernizacji dużego założenia urbanistycznego wybrano w drodze konkursu, w którym startowali najznakomitsi architekci z całego świata, np. Kurokawa, Richard Meier, Jean Nouvel, Nicolas Greenshaw i inni, co znowu gwarantuje jakość artystyczną opracowania, a po zrealizowaniu będzie przyciągać kolejnych turystów i inwestorów preferujących życie w atrakcyjnej estetycznej przestrzeni.

W Wiesbaden, powojennej stolicy Hesji, zdrojowisko, którego początki sięgają czasów rzymskich – Aquis Mattiacis – także jest położone w centralnej części miasta, a związane z kilkoma ośrodkami leczeni-

czymi Kaiser Friedrich Bad Kurhaus, Kurhaus Kolonade i Kurparkiem oraz charakterystycznym budynkiem Kochbrunnentempel. Stały rozwój funkcji leczniczej z wykorzystaniem naturalnych surowców mineralnych wraz z towarzyszącym rozwojem działalności kulturalnej, a obecnie też administracyjnej wpłynął na zachowanie dominacji charakterystycznego dla uzdrowisk klimatu i nastroju „zielonej oazy” u stóp Gór Taunus. Niebagatelny wpływ na taki odbiór miasta, oprócz charakterystycznego położenia między Renem a górami, ma także otoczenie miasta z zespołem terenów chronionych Naturpark Rhein-Taunus.

Nowo zrealizowany zespół leczniczo-uzdrowiskowy Aukammtal, stanowiący podstawę rozwijanego bieguna medycznego Wiesbaden tworzy obecnie 6 klinik i zakład przyrodolecznicy. Ośrodek współpracujący m.in. z Mayo Clinic Rochester w USA, wykorzystuje w procesie leczenia pełny zestaw zabiegów balneologicznych. Całe miasto oferując bogaty zestaw atrakcyjnych przestrzeni historycznych i współcześnie kształtowanych, bogate życie kulturalne zwłaszcza muzyczne (coroczne Festiwałe Renu), oraz kultywowane tradycje także starogermkańskie stanowi atrakcyjny zespół oferujący korzystne warunki zamieszkania i wielorakie możliwości interesującego i specjalistycznego wypoczynku w bezpośrednim sąsiedztwie terenów silnie zurbanizowanych.

Układ bipolarny, w którego obszarze oddziaływania znajdują się liczne niewielkie uzdrowiska, to przede wszystkim ponownie zespół Frankfurt–Wiesbaden–Mainz z całym zestawem niewielkich uzdrowisk, jak Bad Vitbel, Bad Homburg, Bad Soden, w których w ostatnich kilkunastu latach zrealizowano liczne inwestycje lecznicze i usługowe, podnoszące komfort oraz jakość przestrzeni tych miejscowości i wpływające na wzrost zainteresowania świadczonymi usługami. Podobne działania obserwuje się także w innych obszarach przyspieszonego wzrostu np. w znanym angielskim uzdrowisku Bath leżącym w sąsiedztwie przeżywającym obecnie wzrost gospodarczy Bristolu, w paśmie oddziaływania technopolii autostrady Corridor M-4. Na podstawie znanych i wykorzystywanych w celach leczniczych źródeł wód termalnych, spośród których kilka nie było użytkowanych od końca XIX w., jest realizowany duży zespół przyrodolecznicy projektu jednego z najsławniejszych architektów Nicolasa Greenshawa. Inwestorzy spodziewają się, że szanując tradycyjny układ zabudowy przy gotyckiej katedrze, zostanie wykreowana niezwykle atrakcyjna przestrzeń, w której będą realizowane specjalistyczne usługi, co wzmocni prestiż miejscowości i będzie stanowić jeszcze jeden ważny atrybut Bath w konkurencyjnym rozwoju wielu miejscowości tego regionu.

W Polsce uzdrowiska związane z dużymi miastami i aglomeracjami mogącymi tworzyć układy bipolarne to przede wszystkim liczne założenia uzdrowisk statutowych i miejscowości potencjalnie uzdrowiskowe położone w obszarach aglomeracji krakowsko-śląskiej, takie jak Mateczny, Swoszowice, Goczałkowice, Krzeszowice, Wieliczka, Bochnia, czy dwa założenia balneologiczne w układzie Warszawy i Łodzi – Konstancin oraz potencjalne uzdrowisko Otwock, a także w zespole Trójmiejskim Sopot, będące od dwóch lat statutowym uzdrowiskiem wraz z uzdrowiskami potencjalnymi w Juracie i Jastarni. Można także rozpatrywać układ bipolarny tworzony na wybrzeżu środkowym przez Kołobrzeg i Koszalin, a także sąsiadujące z układem miast Bydgoszcz i Toruń założenia uzdrowiskowe Ciechocinka i w Inowrocławiu, wraz z systemem kilku w tym rejonie miejscowości, które posiadają lub mogą posiadać walory uzdrowiskowe np. Otlęczyn, Smukała, Ostromecko, Marusza i in.

Wielu założeniom uzdrowiskowym położonym w obszarach oddziaływania dużych miast w Polsce towarzyszą tereny chronione ze względu na wartości przyrodniczo-krajobrazowe w postaci parków krajobrazowych lub zwarte kompleksy leśne.

Tereny prawnie chronione ze względu na wartości przyrodnicze
sąsiadujące z wybranymi zdrojowiskami
w strefie oddziaływania dużych miast i aglomeracji w Polsce

Nazwa zdrojowiska	Forma prawnej ochrony krajobrazowo-przyrodniczej
Otwock i Konstancin	zespół rezerwatów krajobrazowych i leśnych w dolinie Wisły i w Lasach Kabackich oraz Mazowiecki Park Krajobrazowy
Sopot	Trójmiejski Park Krajobrazowy
Szczawno	obszar krajobrazu chronionego
Wieliczka	zespół rezerwatów leśnych i florystycznych Puszczy Niepołomickiej
Bochnia	j.w.
Celejów	Kazimierski Park Krajobrazowy
Ciechocinek	obszar krajobrazu chronionego
Goczałkowice	Pszczniński Park Krajobrazowy (projekt)
Krzeszowice	Tenczyński Park Krajobrazowy i Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie
Nałęczów	Kazimierski Park Krajobrazowy
Otlęczyn	obszar krajobrazu chronionego
Rogoźno	obszar krajobrazu chronionego

Tak pokaźna liczba polskich uzdrowisk związanych z dużymi miastami mającymi warunki do przyspieszonego rozwoju zmusza do zastanowienia nad określeniem kierunków ich rozwoju i wykorzystaniem możliwości wynikających z istniejących warunków. Wykonywane ostatnio w gminach opracowania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w różnym stopniu odnosiły się do problemów uzdrowiskowych, ale tylko w odniesieniu do uzdrowisk posiadających statut prawny. Miejscowości potencjalnie uzdrowiskowe lub o hipotetycznych zasobach nie były w ogóle uwzględniane.

Warunki rozwoju uzdrowisk w obszarach wielkomiejskich

Obserwowane korzyści dla rozwoju uzdrowisk w obszarach wielkich miast wynikają przede wszystkim z:

- podniesienia standardu przestrzeni miejskiej głównie ze względu na duże obszary atrakcyjnie urządzonej zieleni;
- możliwości oferowania specjalistycznych usług, lecznictwa balneologicznego (rehabilitacja powypadkowa, terapie chorób przewlekłych, kuracje antystresowe, profilaktyka i in.), na które wzrasta popyt również w Polsce ze względu na długoterminowe efekty kuracji oraz obserwowaną tendencję powrotu do naturalnych środków leczniczych, jak i na starzenie się społeczeństwa;
- uzdrowiska statutowe wraz z całym systemem obszarów ochrony uzdrowiskowej i otaczającymi je obszarami chronionymi ze względu na wartości przyrodnicze, w powszechnym odczuciu społecznym są gwarancją wysokiej jakości środowiska naturalnego;
- historyczne założenia uzdrowiskowe oferują prócz atrakcyjniejszych przestrzeni zieleni urządzonej, zabytkowych i typowych zespołów architektury zdrojowiskowej także cały zestaw tradycji oraz zachowań towarzyszących kuracji u wód wraz ze snobistyczną legendą związaną z pobytami ważnych postaci.

Obserwowane zagrożenia dla przyszłego rozwoju tych ośrodków są głównie konsekwencją:

- rozwoju przestrzennego dużych miast, nie uwzględniającego w pełni potrzeb i specyficznych wymagań uzdrowiskowych obszarów chronionych;
- przebiegu komunikacyjnych tras tranzytowych, w sąsiedztwie lub przez uzdrowiskowe obszary chronione;

- braku dostatecznej wielkości zagospodarowanych terenów zieleni (także komercyjnych) oraz braku koncepcji ich urządzenia i utrzymania;
- trudności w utrzymaniu należytych parametrów środowiska naturalnego charakterystycznych dla obszarów specjalnie chronionych;
- konsekwencji decyzji planistycznych podejmowanych głównie w drugiej połowie XX w. i realizacji architektonicznych związanych z rozwijaniem, w bezpośrednim sąsiedztwie, uzdrowisk terenów o funkcji przemysłowej oraz mieszkalnictwa stałego o wysokiej intensywności.

Uzdrowiska położone na peryferiach wielkomiejskich obszarów zurbanizowanych są współcześnie zagrożone zwłaszcza przez lokalizacje w ich sąsiedztwie:

- terenów różnorodnej działalności gospodarczej;
- terenów dla usług komercyjnych (np. hipermarkety, multikina);
- terenów o funkcji jednorodzinnego budownictwa mieszkaniowego;
- tras komunikacyjnych dla ruchu przyspieszonego i tranzytowego.

Dlatego za niezbędną należy uznać potrzebę określenia roli obszarów lecznictwa uzdrowiskowego w polskich układach dużych miast, sprecyzowania strategii rozwoju oraz opracowywania projektów planów obszarów funkcjonalnych, zwłaszcza dla zespołów uzdrowiskowych (obejmujących zarówno uzdrowiska statutowe, jak i potencjalne), których granice nie pokrywają się z granicami jednostek administracyjnych, dla których najczęściej wykonywane są opracowania planistyczne.

Ochrona wartości i odpowiednie zagospodarowanie tych obszarów może stanowić także jeden z atrakcyjnych czynników wzrostu polskich dużych miast, będący atrybutem w ich konkurencyjnym rozwoju.

Literatura

Aix en Provance. Paris 1985.

Benko G., 1993, *Geografia technopolii*. Warszawa.

Bousack B., 1996, *Heisse Quellen Geschichte und Geschichten aus Bad Aachen*. Aachen.
Le Courrier de la Chaine Thermale du Soleil Compagne. „Franaise du Thermalisme”.
 Paris–Lille 1984, 1985, 1990, 1995.

Cunliffe B., 1986, *The City of Bath*. Oxford–Gloucester.

Enghien. *La Station Thermale de Paris*. Paris 1982.

Fenner J.R., 1993, *Urban renaissance*, [w:] Międzynarodowy Kongres TUP. Raport
Planowanie i rozwój przestrzenny. Wyzwania i alternatywy dla Europy Środkowej i Wschodniej w latach 90. Warszawa.

- Giusti J., 1987, *Les technopoles et la composition urbaine du territoire*. „Urbanisme”, nr 220.
- Markowski T., Marszał T., 2002, *Introduction: Multipolar patterns of urban development in Poland* [w:] *Multipolar patterns of urban development – Polish perspective*. Biuletyn KPZK PAN, z. 201, Warszawa.
- Pataki N., 1995, *Thermal water producing wells in Hungary*. „SITH Publicationes News Actualits”, nr 4, December.
- Pencakowska W., 1981, *Wykorzystanie balneologicznych zasobów leczniczych i istniejących ośrodków uzdrowiskowych dla potrzeb specjalistycznej rekreacji aglomeracji krakowskiej*. „Turystyka i rekreacja”. Kraków.
- Pratzel H. G., 1994, *Where does Health Resort Medicine*. SITH. „Publicationes News Actualits”, nr 3, Septembre.
- Die Renaissance Rmischer Badenkultur*. Kln 1995.
- Tonkman G., 1995, *The Role of natural Cure (prevention) factor in the Promotion and the development of Spa Tourism (north America Point of View)*. SITH „Publicationes News Actualits”, nr 4, December.
- Turner T., 1998, *City as landscape a post postmodern view of design and planning*. London–Glasgow.
- Węclawowicz-Bilska E., 1998, *Zdrowiska w strefie wpływu dużego miasta i aglomeracji. Założenia programowo-przestrzenne*. Kraków.
- Węclawowicz-Bilska E., 2000, *Uzdrowiska – miejscowości równoważenia rozwoju*. [w:] *Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI wieku. Architektura i dobra kultury. Tożsamość i kontynuacja tradycji*. Materiały z Konferencji Naukowej poprzedzającej Kongres Kultury Polskiej 2000. Kraków.
- Ziobrowski Z., 2002, *The influence of external urban centres on the competitiveness of Polish space*, [w:] *Multipolar patterns...*, op. cit.